

Norra Långholmen

Natur

Norra Långholmen gör verkligen skäl för sitt namn. Ön är utpräglad lång och smal och ligger just norr om -och som en spegelbild av- en annan lika lång och smal ö; Södra Långholmen. Som alla öar i denna del av skärgården domineras även Långholmarna av gråberg i oregelbundna formationer: Det svarta urberget reser sig tvärt ur havet; överallt lavbelupet och glest barrskogsbevuxet, nu när inte längre små eller stora klövar under långa sommarsäsonger sliter bort laven och nogsamt tuggar i sig allt spirande grönt. Endast på Norra Långholmens mest östliga del finns en mjuk slänt, egentligen ett forntida sund mellan bergknallarna, där den gamla havsbotten ger livsrum för en mer krävande flora.

Historia

Förhistoria

Norra Långholmen höjer sig som mest inte mycket mer än tio meter över dagens vattenyta, men merparten av ön ligger mycket lägre. Under hela långa stenåldern och delar av bronsålderns början, var Långholmen inte ens några ensamma kobbar vågorna kunde brytas mot. Med ett vattenstånd bara fem meter högre än idag hamnar Långholmen än längre ut i en än mer vidsträckt skärgård. De små ganska ogästvänliga markplättar som under järnålderns slut och medeltidens början rest sig ur saltsjön tycks inte på något sätt varit inbjudande ens vid säsongsmässiga fiskafängen. Det finns på ön heller inga kända lämningar av mänsklig verksamhet från fornstora dagar.

Namn

Namnet Långholmen är ett ganska självklart namn på en lång och smal ö av mindre storlek. Men så har det uppenbarligen inte alltid varit. I det äldre kartmaterialet, bl a storskifteskartan för Horsö från 1814, kallas våra dagars Svedholmen för Norra Långholmen och våra dagars Norra Långholmen kallas Mellersta Långholmen. På ett sjökort utgivet 1838 står lakoniskt Långholmarna utskrivet i vattnet mellan holmarna. Någon gång efter 1815 har av okänd anledning namnbytet skett.

Näringsliv

Såsom flertalet småöar söder om Stora Askö hör även de båda Långholmarna till Horsö, som under långliga tider varit en huvudö i denna del av skärgården. Hur

Horsöbönder nyttjade dessa utöar före storskiftet 1814 vet vi inte, eftersom det inte finns några kartor upprättade tidigare. På Gustav Klints sjökort från 1797 finns ingen bebyggelse markerad på ön, ingen åker eller något annat identifierbart överhuvud taget. I storskifteshandlingarna från 1814 omnämns Långöarna som utägor och detsamma i laga skifteshandlingarna från 1864. Här preciseras nyttjandet till bete. Det finns dock inga skäl i världen att tro, att dessa avlägsna och karga utöar nyttjats till något annat än ett extensivt bete. Här släpptes djur som kunde gå ute utan tillsyn under sommarhalvåret; får och getter mest. Det fanns säkert inte ens så mycket samlad öppen och jämn mark att det lönade sig hägna in den och skörda som äng. Inte heller på generalstabskartan uppmätt vid 1870-talets slut finns bebyggelse markerad på Norra Långholmen.

Under 1800-talets andra hälft börjar stora omvälvningar göra sitt intåg i det såvliga bondedominerade samhället. Nya brukningsmetoder gör entré tillsammans med maskiner av aldrig skådat slag. Detsamma gäller också inom såväl fiske som sjöfart: Ett större utbyte efter mindre arbetsinsats. Lägg därtill en befolkningsexplosion som gör att det plötsligt är mer trångt än någonsin såväl i stugorna som på den odlingsbara marken. Kakans bitar blev allt mindre för varje generation som genom arvskiften skulle dela på den. Man talar ibland om att en kolonisationsvåg drog över det svenska landskapet i samband härmed. Tidigare ofta extensivt brukade och/eller avsidet liggande markområden togs i intensivt bruk och blev boplats för en nybyggare med familj. Detsamma gällde skärgården och under denna tid befolkas, nykoloniserar, många tidigare obebodda småöar; så även Norra Långholmen.

Enligt det magra kartmaterialet saknades alltså bebyggelse helt på Norra Långholmen ända fram till omkring 1880. Det finns inte heller några senare kartor som kan ge oss upplysning om när ön bebyggdes. Sannolikt är dock att Långholmen blev bebyggd någon gång runt sekelskiftet 1900. Ett rejält bostadshus uppfördes då på den försiktiga höjcklacken i lä bakom öns östligaste udde. Från huset hade man god utsikt över sjön såväl norr- som söderut. Under berget invid den södra stranden restes en liten ladugård och på den norra stranden ett båthus med brygga. Bostället kallades Petersborg, och det är inte svårt att tolka detta stola namn. Den lilla gårdsplanen avgränsades mot öster och öns bergiga del av en stengärdesgård för att hålla betande djur ute. Det magra jordbruket, som egentligen var ren boskapsskötsel, kunde inte försörja många munnar. En mjölkossa och/eller en hushållsgris var den självklara basen i självhushållningen; det enda sättet att under sommarhalvåret i alla fall få lite mjölk och smör och en skinka till jul. Det gällde att ta till vara allt som trots allt växte mellan klippskrevor och tallrötter. Minsta lilla grässtrå nyttjades säkerligen på denna karga ö. Svårigheten låg i att samla ihop tillräckligt vinterfoder till kossan.

För att överleva på en liten mager holme i yttersta kustbandet, krävdes ett utpräglat mångsyssleri, inkomster från många olika håll. På Norra Långholmen måste havet på olika sätt ha stått för den största delen av försörjningen. Fisket var en självklar bas såväl i självhushållet som i den försiktiga penningekonomin. Långholmen är inte upptaget som ett eget fiskeläge i fiskestatistiken som upprättades 1880. Kanske var ön ännu inte bebodd? Eller fiskade man åt någon eller på arrenderade vatten? På Långholmen har funnits en skutskeppare som seglade varor längs kusten. Var namngivaren Peter själv stolt kapten på egen skuta? Det finns goda hamnlägen till inte alltför stora skutor.

Fruktodling

Även till det yttersta havsbandet nådde Hushållningssällskapets propagerande om odling av frukt och bär. På 1930-talet var hela slänten mellan bostadshuset och ladugården och den södra strandkanten på Norra Långholmen en enda stor frukträdgård. Ångbåtarna till Stockholm och Västervik stannade till vid Sundsholmen (Jungfrusund), som ju inte ligger långt bort och det var vanligt att man där i skördetid lastade nyplockad frukt för vidare transport. Fruktodling var en utbredd binäring i skärgården och utefter kusten ända fram till de kalla krigsvintrarna under 1940-talet.

Bebyggelse

Mangårdsbyggnaden på Norra Långholmen är ovanligt stor och modern för sin historiska bakgrund. Nästan undantagslöst var de stugor som uppfördes på utöarna runt sekelskiftet 1900 små stugor på enkel bredd med bara kök och rum på bottenvåningen och en kammare ovanpå. Så icke på Norra Långholmen; bostadshuset här är brett, byggt i vinkel så att två rum ligger bredvid varandra i öster. Huset är också ovanligt högt med stomme av stolpar (inte timmer) och försett med väl tilltagna fönster. Gemensamt med sina kusiner i skärgården från samma tid är den glasade verandan i söder.

Den lilla ladugården är ombyggd till gäststuga, men utan större förändringar på utsidan. I hamnen ligger en bod av äldre Tjusttyp, dvs med skunke på ena långsidan. Eftersom ön saknar el, vatten och avlopp har flera av de gamla uthusen fortfarande en funktion att fylla.

Alla väggar lyser äktsvenskt faluröda eller silvergrå och alla tak är traditionellt tegelröda. Detsamma gäller den gamla boden på öns norra kust, som nu försiktigt är ombyggd till fritidshus.

Nuläge

Sedan drygt ett halvsekel lyser det inte i fönstren året runt på Långholmen. Spanande ögon söker inte längre den välbekanta skutsiluetten genom saltrandade glasrutor stormiga höstdagar. Ingen ensam kossa hörs längre råma från den lilla ladugården. Men den gamla flerdubbla påskliljan har fått tid och tillåtelse att breda ut sig som aldrig tillförne. Ett guldgult blomsterhav konkurrerar om försommaren med det saltmättade blågröna om att vara ögonattraktion.

Hävden av den stenröjda hustomten är fortfarande tydlig, trots att den siste bofaste lämnade ön 1949. Det är också här vi finner inägans karaktärsväxter; lövträd, mest ek och asp, samt alléhanda örter och blommor på marken.

Långholmen har som så många andra skärgårdsboställen övergått till att bli fritidsbostad. Inga stora förändringar har skett på ön vad gäller byggnaderna. Det är bara livet i byggnaderna och nyttjandet av ön som radikalt förändrats. Än fångar den faluröda hussiluetten blicken på dess vandring över havets vidder och

lockar till tankar om skärgårdsliv för inte länge sedan: Hur gick det egentligen för den där stackars pigan som en rykande kall vinterdag skulle gå över isen in till Loftahammar och överraskades av snöstorm?

Skydd och förordningar

Klass I Natur i östra Småland

Litteratur

Kalmar läns museums arkiv

Lantmäteriets arkiv

Sjöfartsverkets arkiv

Muntliga uppgifter

Natur i östra Småland. Länsstyrelsen 1997

Meddelande rörande Sveriges fiskerier 1-2. Rudolf Lundberg 1883